

Bachova godina

(U povodu 250. obljetnice smrti)

J. S. Bach – Životopis

(1685. – 1750.)

Stručni članak

Mario Perestegi, Zagreb

Kada su poznatog biologa Lewisa Thomasa pitali kakvu bi poruku čovječanstvo trebalo poslati drugim civilizacijama, on je odgovorio: »Ja bih poslao cjelokupan opus J. S. Bacha, ali to bi bilo hvalisanje.«

Ne postoji glazba većih emocija a da je istodobno i glazba najvišeg reda. Bez Bacha povijest glazbe razvijala bi se posve drugačije, ne bi bilo ni Mozarta ni Beethovena ovakvih kakve ih poznamo, ni razdoblja romantizma pa ni modernih pravaca. Svako je razdoblje u stanovitoj mjeri oblikovao opus J.S.Bacha. Danas se snaga njegova opusa i njegova utjecaja smatra jednim od najvećih dostignuća u povijesti glazbe.

Bach je vjerovao da cilj i konačni razlog glazbe ne bi trebao biti ništa doli slava Božja i duhovna okrjepa. On je pisao za Boga, a ne za ljude, o čemu svjedoče i tri slova S D G – *Soli Deo Gloria*, koja se nalaze na završetku svakog Bachovog djela. Njegovo duhovno i svjetovno stvaralaštvo smatra se istodobno vrhuncem glazbenog baroka i početkom novoga doba.

»Bach je prvi veliki, moderni skladatelj koji je znao artikulirati unutrašnju bit modernosti, a mi živimo u moderno doba, stoga kada slušamo Bacha slušamo tako reći oca, nekoga tko je oblikovao našu kulturu na dubljoj razini od puke moždane ili filozofske i tko našim razlomljenim životima daje težinu i ozbiljnost, osjećaj važnosti koji nas uzdiže nad zbrku sadašnjosti i pomaže nam da dotaknemo nešto bezvremeno i vječno.«¹

Eisenach

Bach je kao najmlađi od osmero djece rođen u tirinškom gradu Eisenachu 1685. godine. Tiringija je u to doba bila labava skupina državica, kneževina i slobodnih gradova. Gotovo svaki vladar dičio se vlastitim dvorskim orkestrom i svaki je grad imao vlastitog službenog skladatelja.

Ovaj veliki skladatelj potekao je iz izrazito muzikalne obitelji – mnogi članovi svirali su i skladali jedni za druge. Bili su vrsni glazbenici, ponajprije zborovođe, čembalisti, orguljaši i kapelnici, koji su djelovali diljem Tiringije i susjedne Saske. Čim bi jedno od njihovih mjesta ostalo prazno, odmah bi se našao novi Bach da ga popuni. Bachov otac Johan Ambrosius Bach bio je trubač i violinist zaposlen u gradskom orkestru i na kneževom dvoru u Eisenachu.

Za Bacha, Luthera i protestante opći put do božanskoga bio je ograničen na Bibliju. Više nije bilo opsežnog bogoslužja ni sakramenata, svega onoga što je ljudima prije reformacije otvaralo put k božanskom. Jedina veza ljudi s Bogom bila je objavljena riječ u Bibliji. Ta zaokupljenost riječju Božjom i samom Biblijom kao jednom od glavnih osobina protestantske reformacije, vidljiva je u srži Bachovog traganja u glazbi. Njegovo je nastojanje usmjereno da Božjoj riječi poda dubinu i uzvišenost. Bach u svojoj prevedenoj Bibliji na dnu jedne od stranica piše: »gdje se izvodi nabožna glazba, Bog je sa svojom milošću uvijek prisutan.«²

Bachovo se bezbrižno odrastanje u obitelji naglo prekinulo 1694. godine majčinom, a 1695. godine i očevom smrću – gotovo odjednom Bach se našao sam. Izgubio je roditelje u dobi od deset godina. To potresno i traumatično iskustvo utjecalo je na njegov pogled na svijet do kraja života. Osjećao se napuštenim, svijet je smatrao varljivim i nepouzdanim. To se pak podudarilo s njegovom luteranskom vjeroispoviješću, koja je propovijedala isti odnos prema svijetu. Ono što je činilo svojom glazbom bilo je u mnogočemu stvaranje vlastitog, boljeg svijeta – savršenog svijeta.

Lüneburg

Nakon smrti roditelja Bach se preselio k bratu Johannu Christophu, orguljašu koji ga je prvi počeo sustavno učiti sviranju, a lijep mu je glas osigurao stipendiju u školi za siromašne dječake u Lüneburgu. To su ujedno i godine Bachovog studija tuđih djela. Njegov je brat posjedovao knjižicu prepunu klavirskih (čembalističkih) skladbi tadašnjih najpoznatijih skladatelja Frobergera, Kerla, Pachelbela. No tu knjižicu iz nepoznatih razloga nije dao Johanu Sebastijanu, koji bi knjižicu noću krao i pod mjesečinom je prepisivao. Iz Lüneburga je Bach često odlazio u Hamburg da bi slušao poznatog orguljaša crkve Sv. Katarine Johana Adama **Reinkena**. U Hamburgu je mladi Bach često imao prigodu slušati i zbor kojega je uzdržavao vojvoda Zella, a kojeg su sačinjavali većinom pjevači iz Francuske. Slušajući taj zbor Bach se po prvi puta susretao s djelima francuskih autora.

Arnstadt–Mühlhausen

U 18. godini našao je prvo radno mjesto kao orguljaš nove crkve u Arnstatu. Mjesto orguljaša stekao je isprobavajući nove orgulje. Crkvene vlasti bijahu tako zadivljene njegovim sviranjem da su mu odmah ponudile mjesto.

Bach je u Arnstatu bio mladić – genij pun glazbenih zamisli i novih harmonija – glazbenik vrhunske tehnike. Zato mu je sviranje korala bilo vrlo dosadno, a vjernici su željeli jednostavno vodstvo. No, Bach je razmišljao drukčije i od jednog je do drugog akorda dolazio različitim pasažama, što je pomalo smetalo vjernicima koji su si nedjeljom ujutro došli dati oduška pjevajući korale. U dobi od 20 godina uzeo je jednomjesečni dopust i propješačio 320 kilometara da bi upoznao i čuo D. **Buxtehudea**,

danskog orguljaša koji je službovao u crkvi Sv. Marije u Lübechu. Buxtehudeova tehnika, dramatika u pristupu i dojmljivost nastupa snažno su utjecali na mladog Bacha. Bach je ostao kod Buxtehudea četiri puta duže nego su mu to crkvene vlasti dozvolile, te je stoga pri povratku imao velikih sukoba s pretpostavljenima. Prigovarali su mu da je svojeglav, a između ostaloga, da za vrijeme propovijedi ide u vinski podrum i da je na kor dovodio nepoznatu djevu. To je sigurno bila Marija Barbara, njegova rođakinja sa kojom se 17. listopada 1707. g. i oženio. Bio je to skladan brak pun razumijevanja, a plod su tog braka sinovi Wilhem Friderman i Carl Philip Emanuel, također poznati orguljaši i skladatelji. Bach i Marija Barbara nastanili su se u Mühlenhausenu, 30 km sjeverno od Eisenacha. U tom gradiću dobio je Bach mjesto orguljaša u crkvi Sv. Blaža, gdje u dobi od 22 godine sklada i prve kantate. U crkvi Sv. Blaža Bachu je bilo teško djelovati jer je često dolazio u sukobe s pastorom Freneom, koji nije podnosio složenu glazbu punu ukrasa.

Weimar

Nakon samo godinu dana odlazi s obitelji iz Mühlenhausena i postaje orguljaš i komorni glazbenik u dvorskom orkestru Wilheima Ernsta Weimarskog, koji je veoma cijenio umjetnost. Tu je na dvoru Bach upoznao glazbu raznih stranih autora. No ipak je najvažniji trenutak bilo kad je 1713. g. knežev sin s putovanja iz Amsterdama donio partiture Antonia Vivaldija, koje su na 28-godišnjeg Bacha ostavile snažan utjecaj.

Vivaldi mu je u svojim partiturama otkrio nešto novo: naučio ga je kako da skladba počne dramatično. Jedna od odlika Vivaldijevih koncerata je što počinju dramatično, ali nakon takva početka ne slijedi očekivani glazbeni razvoj. Bach, koji je imao izvanredan osjećaj za glazbeni protok i sintezu, nije znao, dok nije upoznao Vivaldija, početi djelo uistinu dramatično i s prepoznatljivom temom kakvih nalazimo mnogo u njegovim kasnijim skladbama. Bach je u prvom redu bio skladatelj kontrapunkta. Njegovo je glazbeno tkivo izvezeno od vlakana najrazličitijih boja. Svako pojedino vlakno ima svoju ljepotu, neovisnost i razlog postojanja.

Bach je promijenio pravila, pronašao nova područja i razvio fantastičan način gradnje. Akordi i harmonije vrlo su bogati – to je važna osobina Bachova glazbenog govora – gotovo svaki takt ima po dvije ili tri različite harmonije. Na dvoru u Weimaru Bach je skladao orguljaška, orkestralna djela i kantate. Na tom je dvoru ostao devet godina. Iz Weimara odlazi kad su mu uskratili mjesto dirigenta odgovornog za svu dvorsku glazbu. Zbog prečestog namećanja pitanja otpusta iz službe knez ga je dao zatvoriti na mjesec dana.

Köthen

Godine 1717, u dobi od 32 godine dolazi u Köthen na knežev dvor kao glazbeni ravnatelj. I u Köthenu je bio

zaokupljen komornom i orkestralnom glazbom. Köthen-sko razdoblje je, kako je sam jednom napisao, »najsretnije razdoblje u njegovom životu«. ³ Ovdje je 1722. godine uveo reformu u glazbu za čembalo zbirkom *Das Wohltemperierte Klavier* zbirkom od 24 preludija i fuga, skladanih kako je sam naznačio na naslovnoj strani »glazbenoj mladeži željnjoj učenja«.

Das Wohltemperierte Klavier BWV 846-869 je nastao kao reakcija na novo ugađanje instrumenata s tipkama. Dotada su se glazbala s tipkama ugađala u tercama i kvintama i to je bilo divno dok ste svirali u malom broju tonaliteta. Temperirana ugodba bila je u stvari kompromis. Ugađalo se da se opseg oktave podijelio na 12 polutonova, što znači da više ništa nije točno. Ali bilo je prvi puta moguće svirati u svim tonalitetima. U zbirci je Bach ambiciozno skladao preludije i fuge u svim tonalitetima, što do tada sigurno nitko nije učinio. Bachova glazba uči skladati i pokazuje različite mogućnosti tako su se njom služili i **Mozart** i **Beethoven** i **Schuman** i **Liszt** a služe se i skladatelji današnjice. Svi su oni učili svirajući Bachova djela na glasoviru.

U svibnju 1720. Bach odlazi na put s knezom u Kaltzbal. Kada se u srpnju vraća, doznaje da mu je žena umrla (vjerojatno od posljedica sedme trudnoće u 35. godini života).

Bach se ponovno ženi 3. prosinca 1721. pjevačicom Anom Magdalenom **Wülken**. Bio je to vrlo dinamičan brak dvoje glazbenika koji su se međusobno dopunjavali. Često mu je davala savjete riječima, što se može ili ne može otpjevati. Bach je skladao neusporedivo težu glazbu od svojih suvremenika, što je i sam priznavao. Skladajući za pjevače ili puhače zaboravljao je da moraju disati. Kuća obitelji Bach bila je glazbena radionica, svi su prepisivali i raspisivali notni materijal pa se tako mogu prepoznati različiti rukopisi Ane Magdalene, djece ili učenika.

Godine 1723. g. posao u Köthenu došao je u pitanje kada je Pruska zatražila kneza za vojnu pomoć.

Leipzig

Bach je sa svojom velikom obitelji morao potražiti novo radno mjesto. Bio je to sveučilišni grad Leipzig. U dobi od 30 godina Bach je postao orguljaš zborovođa i dirigent u crkvi Sv. Tome, gdje je zamijenio Johanna **Kuhnaua**, i direktor cjelokupne gradske muzike – što je uistinu bilo više nego prestižno mjesto.

Kako je izgledao radni tjedan J. S. Bacha? Na početku tjedna odabrao bi tekst za kantatu te neko vrijeme razmišljao kako da s glazbom stvori jedinstvenu cjelinu. Sam pak rad na kantati je bio sljedeći: prvo je napisao zbarske dijelove, zatim arije i recitative i na poslijetku završni koral. Zatim je uslijedilo raspisivanje dionica za zbor i orkestar, u čemu su mu često pomagali Ana Magdalena, djeca i učenici. Uslijedili su pokusi, prvo sa zborom pa zatim sa orkestrom. Počinjali su u petak, a čitavo djelo u komadu Bach je čuo tek u subotu. Vrlo je malo vremena

ostajalo za generalnu probu – zapravo, vrlo često je i nije bilo, a kantata je bila izvedena u nedjelju ujutro u osam sati.

Do 1725. g. Bach je skladao i izveo dva ciklusa kantata. Treći je uslijedio 1727. g. a četvrti 1729. g. što je ukupno 240 kantata u šest godina, Magnificat D-dur BWV 243, božićni oratorij, orguljska djela te bilježnicu sa skladbama za čembalo za Anu Magdalenu.

Za leipziško razdoblje karakteristični su i mnogobrojni sukobi na svim razinama. Često se prepirao zbog plaće i dodatnih honorara. »Jedna zima bila je tako blaga da se žalio što nije umrlo više ljudi jer mu je bio smanjen prihod od pogrebne glazbe. Žalio se i na razinu glazbe i na pjevače, o njima je zapisao: 17 upotrebljivih, 20 još neupotrebljivih i 17 neupotrebljivih«.⁴

Prve nesuglasice i sukobe imao je sa sveučilišnim vlastima, s kojima je bio donekle povezan. Nakon te izgubljene bitke poveo je novu protiv crkvenih vlasti – ne znamo s kakvim ishodom, a zatim se sukobio i sa školskim vlastima.

Čini se da je neprestano pokušavao odrediti svoj položaj u okviru tih organizacija: ŠTO SU MU DUŽNOSTI, A ŠTO PRAVA. Borio se za njih sve dok nije uputio pritužbu najvišim vlastima, možda kralju Poljske ili Saske.

Moglo bi se reći da je imao iluzije o vlastitoj veličini i važnosti svoga posla u širem kontekstu.

Godine 1727. okupio je zborove i glazbenike cijelog Leipziga kako bi izveli njegovo remek-djelo, veličanstvenu *Muku po Mateju*. To djelo dramatskog karaktera s radnjom, recitativima, dijalogima, meditacijama, arijama, koralima i zbarskim dijelovima bilo je do tada nepoznato zapadnoeuropskoj civilizaciji.

»Ono što Bacha razlikuje od svih njegovih suvremenika i čini ga jedinstvenom pojavom u cjelokupnoj povijesti glazbe bila je njegova posebnost da uklopi najdisonantnije izražajne harmonije u vrlo konsonantnu pozadinu. Tako nastaje mješavina stabilnosti i vrlo neobične ekspresivnosti u Bachovoj glazbi.

Bach je postao svojevrstan učitelj mnogima, njegove divne melodije ostaju upisane u našim bićima, čuli smo ih u raznim prigodama dojmile su nas se – kao da su utisnute u našu svijest i izazivaju određene reakcije.

Bach to postiže jer zna artikulirati osjećaje, čežnje, veličanstvene trenutke patnje koji nas čine sposobnima da uspostavimo odnos prema nečem većem od nas samih».⁵

Tijekom leipziškog razdoblja nastaju i Goldberg-varijacije BWV 988, Kanonske varijacije BWV 769, te 1744 godine drugi svezak *Das Wohltemperierte Klavier* BWV870-893. Pred kraj života Bach je počeo sakupljati pojedinačne niti svog stvaralaštva. *Misa u h-molu* BWV 232 sastavljena je od glazbe skladane između 1714. i 1749., njegovog najplodnosnijeg razdoblja.

Godine 1748. njegovo se zdravstveno stanje počinje pogoršavati, osobito nakon dvije neuspjele operacije mreene na oku.

Tada nastaje i svojevrstan testament *Umjetnost fuge* koji nije uspio dovršiti. *Umjetnost fuge* BWV 1080 završava dramatično 14. nedovršenim kontrapunktom, brojem koji ima tri fuge: prva lagana uzvišena, druga nešto intenzivnija u ritmu, dok u zadnjoj uzima za temu note B-A-C-H kao svoj potpis i pečat.

Zanimljivo je da je Bachova glazba intelektualno najteža, emocionalno najjača i izvedbeno najzahtjevnija od sve glazbe koju poznamo – to je najveličanstvenije dostignuće. O veličanstvenosti Bachova djela najimpresivnije govore riječi velikog **Goethea** »Bachova glazba je razgovor Boga sa samim sobom tik pred stvaranjem«.⁶

Bio je genijalan glazbenik, strog prema sebi, u njegovim visinama na pola puta između Boga i ljudi zrak je razrijeđen, a takovo je mjesto potrebno da bi nastala veličanstvena djela kao što su zbirka *Das Wohltemperierte Klavier*, *Misa u h-molu*, *Muka po Mateju* BWV 244, kantate te veliki broj orguljskih komada. Iza svih tih djela skriva se čvrst čovjek pokoran vjeri i glazbi.

BILJEŠKE:

1., 2., 3., 4., 5. Podaci iz televizijske emisije »GREAT COMPOSERS – J. S. Bach« BBC/NVC/Thirteen WNETT, autor i režija JAMES RUNCIE, emitirano na HTV-u u sklopu dokumentarnog programa 1. XI. 1999.

6. Paule du Bouchet, N.: *Velečastni J. S. Bach*: 2, DZS, Ljubljana, 1997.

RAZREDBENI ISPITI

Razredbeni ispiti na
Institutu za crkvenu glazbu
»Albe Vidaković« KBF-a održavaju se:

- u prvom roku 11. i 12. srpnja 2000.
- u drugom roku 12. i 13. rujna 2000.

Upisi na Institutu za I. godinu bit će:

- u prvom roku 17. do 19. srpnja 2000.
- u drugom roku 18. do 20. rujna 2000.